NIZAMI

JEDDI GӘZӘL

Caharşənbə gyny Bəhramьn firuzə rəngli gymbəzə getməsi

(BIR PARCA)

Çaharşənbə gyny gyn gəncə acdь,
Gejlərə firuzə rəngini sacdь,
Kөnyl şadlьqilə jenə də Bəhram
Tutmuşdu nəş'əjlə əlində bir çam.
Dynjanьn işьqь şə'lə salmьşdь,
Paltarь firuzə rəngi almьşdь.
Piruzə gynbəzə nazla getdi tək,
Hekajə uzundu, gyn isə gədək.
Mişktək həryldy sacь geçənin,
Keşik çəkənlərdən oldu şah ənnin.
Istədi əfsanə dejən o gөzəl
Xanьmlьq işinə eləsin əməl.
Sevgi aləminə səfər eləsin,
Yrəji çalb edən bir naqьl desin.
Uca sərv dyrr sacdь gyl dodaqьndan,
Şəmamə asьldь gyl budaqьndan.

HEKAJӘT

Dedi ki, - qulundur sənin bu gөjlər
Ulduzlar sənə min afərin dejər.
Məndən də cox jaxşь minlərlə kəniz
Tozunu өpməklə olmuşlar əziz.
Bal sacan çeşmənin өnyndə, inan,
Pis dyşər sirkəci acarsa dykan.
Ancaq kim cьxar ki, şahьn əmrindən,
Şahьm əmr edərsə, naql ejlərəm mən.

(Dejə misirli Mahan adlь bir gənçin macərasьnь danьşьr. Mahan baqda joldaşlarь ilə birlikdə keflənib, tək baqьn kənarьna cьxьr, orda gөzynə өz şəriki gөrynyr və onu şəhərə də'vət edir. Ikisi gizlincə jola cьxьrlar. Bytyn gecəni gedib hec bir jana cьxmьrlar, səhər acьlcaq Mahanьn joldaşь jox olur, Mahan өzyny tək-tənha bir bijabanda gөryr. Bytyn gyny jol gedib taqətdən dyşyr. Gecə ikən jenə gөzynə biri kişi, biri arvad, iki adam gөrynyr, bunlar ona bələdcilik etmək bəhanəsilə onu aldadьb daha qorxunc bir jerə, divlər ojlaqьna aparьb cьxarьr və səhər olcaq өzləri gөzdən itirlər. Mahan bir atlьja rast gəlir, o da Mahanьn halьna janьb ona kөmək etmək istəjir və dejir:)

Şykr et ki, sələmət qurtarmьsan sən,
Indi insan isən, dur, çəld olgilən
Atьl, min jedəjə, al çilovu çək,
Işini məhkəm tut, dilini gədək.
Ardьmça cap bu jel qanatlь atь,
Dilindən dyşməsin allahьn adь!...
Məqarə icində o acizləşən,
Atьlcaq jəhərə oldu çəld və şən,
Ardьnça atьn elə syrdy ki,
Arxada qojurdu əsən kyləji.

Elə ki, getdilər jolu bir qədər,
Qorxulu jollarь өtyb kecdilər,
Daqdan bir alcaq jer gөryndy birdən
Daqdan bir alcaq jer gөryndy bir lən
Hər jandan gəlirdi rudun[1]) xoş səsi,
Oxumaq, caqьrmaq, bərbyt[2]) naləsi.
Bir jandan—gəl!-dejib caqьrьrdьlar,
Bir jandan—nuş olsun!-baqьrьrdьlar.
Nə bir gyl, nə bir ot, hər təraf hər jer
Qul[3]) ilə qul idi, zəncirlə zəncir
Daq-daş div əlindən gəlmişdi zara,
Daq cələ cəkmyşdy, cəllər daqlara,
Minlərlə minmişdi divlər divlərə,
Daq-daşь basmьşdь bөjyrty, nə'rə.
Hamь jel divitək sovururdu qum,
Qujular divitək qara və uzun.
Bir jerə catdь ki, saq-solu aldь
Haj-hujla vurhavur, gөjə ucaldь.
Hamьsь cьqьrьb dөnyrdy jejin,
Səs-kyjdən qajnardь kəllədə bejin.
Qьşqьrtь artьrdь hej zaman-zaman,
Dəqiqə-daqiqə bəlkə an-ba-an.
Kecdi bu sajaqla bir saat qədər
Uzaqdan parladь janar məş'əllər;
Gөryndy bir necə dəstə qəflətən,
Hamьda boj uca, qorxunc bir bədən;
Paltarlar qətrandan, papaqlar qьrdan.
Hamьda xortumla bujnuz;-elə bil
Birləşib gəlmişdi өkyz ilə fil.
Hər biri əlində bir od tutmuşdu,
Sərxoş zəbanitək igrənc, qorxuncdu.
Daşьr aqьzlardan alov hər jana,
Bejt dejib calьrdь hamь şaxşana, [4])
Elə bir calhacal saldьlar işə,
Ki bytyn hər nə var gəldi çynbyşə.
Qaralar calqilə jaxьnlaşarkən,
Mahanьn atь da ojnadь birdən.
Mahan tez dөnərək baxdь gөrsyn at
Nə ycyn acьbdь belə qol-qanat,
Gөrdy ki, dysdyjy bөjyk bəladьr,
Altьnda at dejil, bir əzdəhadьr
Dөrd ajaq, dөrd qanat, jeddi başь var,
Mahanь hejrətdə qojmuşdu, bunlar.
Bir odlu əzdəha minmişdi Mahan,
Aşmьşdь ajaqьn onun bojnundan,
Qəribə bir ojun ojnajьrdь o,
An-ba-an dəjişib өz ojununu.
Jyz çyrə qьvrьlьr ajaq dejərək,
Həlqələr vururdu ojnaq bir ip tək,
Başьnь jan tutub qacьrdь jejin,
Etmişdi Mahanь xəstə və əzgin.

[1-2]) Musiqi alətləri.
[3]) «Əfsanəvi cəl adamь» (Qulijabanь)
[4]) Saqqьltь, qaba səslər cьxaran alət

Sərxoştək vururdu өzyn hər jerə,
Bilmirdi nə daq-daş, nə dik, nə dərə.
Bə'zən bir daq kimi qalxьr jerindən,
Asьrdь ajaqьn bojnuna bə'zən.
Sybh olub xoruzlar banlajanadək
Gətirdi başьna min çyrə kələk.

(Səhər jenə bytyn bu qara xəjallar jox olur; Mahan өzyny ucsuz-bucaqsьz çəhənnəm səhrasь kimi qьzqьn qumlar ystyndə jalqьz gөryr. Bytyn gyny qacьr, gecəni rahat kecirmək ycyn bir qujuda gizlənir, qujuda işьq gələn bir dəlik gөryr, əlləri və dьrnaqlarь ilə onu genəldib başьnь cьxarьb ətrafa baxьr.)

Başьnь cьxarьb nə gөrdy,-bir baq,
Hər janь işьqlь, gyllyk, baqcabaq
Bytyn hynərini, gycyny jьqdь,
Dəliji qazdь bajьra cьxdь.
Bir baqa girdi ki,—baq dejil, çənnət.
Ərəm baqьndan da gөzəldi əlbət,
Jyz gөzəl bəzəmiş bir saraj-abad,
O baqda hədsizdi sərv ilə şymşad;
O qədər coxdu ki, hər mejvə, hər bar,
Torpaqa edirdi səçdə aqaçlar.
O baqda hesabsьz mejvələr vardь,
Can ondan, o çandan ləzzət alardь.
Al şərab qədəhi kimi almalar,
Əqiq sandьqcasь kimidi hər nar,
Hejvalar mişktək xoş ətir sacan,
Pistə gylymsərdi incə dodaqdan,
Budaqda şəftəli jeməli, qəşəng,
Al-sarь jaquttək parlardь rəng-rəng,
Yzym tənəkləri, xoş meh əsdikcə,
Verirdi xurmaja busə gizlicə.
Şəkəri armudu şirin, şəkərtək,
Innabьn salxьmь bənd-bənd, gөvhərtək
Incir şirəsilə məqz badamь
Paludə səhnitək doldurub camь.
Əmrində gөrərək qaranь-aqь,
Jan qojub başьna tənək papaqь...

. . . .

Mahir bir ojunbaz kimidi bostan,
Rəngbərəng hoqqasь vardь qovundan
Belə bir behişti gөryncə Mahan,
Dynənki çəhənnəm cьxdь jadьndan;
Gөrdy var ləzzətli, dadlь mejvələr,
Dərərək onlardan jedi bir qədər...
Qəflətən uzaqdan bir nə'rə qopdu:
— Qojmajьn, qojmajьn, tutun oqrunu!
Hirsindən qazьşmьş, çoşmuş, jyjyrək
Bir qoça çumdu tez aldə dəjənək;
Dedi-ej bar-bəhər oqrusu, kimsən?
Gecə sən bu baqa necin girmisən?
Illərdir bu baqda əmr edirəm mən,
Olmajьb bir nəfər bu baqa girən;
Sən kimsən, kimlərdir əslin, əçdadьn,
De gөrym nəcisən, bir nədir adьn?
Bunlarь eşitcək o jazьq Mahan,
Əsdi əl-ajaqь onun qorxudan;
Dedi ki:-kimsəsiz bir qəribəm mən,
Didərgin dyşmyşəm ev-eşijimdən,
Dərd çəkmiş qəriblə jola get ki, sən,
Fələk də tanьsьn şəni rəhm edən.
Qoça bu yzryny eşitkəç ondan,
Rəftarьn dəjişib oldu mehriban.
Əlindən aqacьn tez jerə qojdu,
Oturdu Mahanla jerə rubəru;
Dedi ki.-bir danьş sərgyzəştini,
Nə olmuş, hansь dərd culqamьş səni?
Nə zylym gөrmysən əqlsizlərdən?
Nə pislik jetişib sənə pislərdən?
Qoçanь xoşsifət, belə mehriban,
Rəhmdil, dərdbilən gөryncə Mahan
Danьşdь başьna gələn hər nə var,
Cəkdiji bəladan etdi xəbərdar;
Gylşəndən kylxana atьlmasьndan,
Hər gecə bir dərdə tuş olmasьndan,
Səbrinin tykənib daralmasьndan,
Baxtьnьn aqarьb qaralmasьndan,
Qujudan, ordakь nurlu cьraqdan,
Nəhajət, dysdyjy uqurlu baqdan,
Başьna gələni danьşdь bir-bir,
Qalmadь qocajcьn hec bir gizli jer.
Eşitcək Mahandan qorxunc sөzləri,
Qocanьn bərələ qaldь gөzləri;
Dedi ki:-cox şykyr, belə bəladan,
Sələmət cьxmьsan, cox şykyr, Mahan!
Mahan da qocanь mehriban gөrçək,
Gөrdyjy dostluqdan yrəklənərək
Soruşdu: Haradьr bu uqursuz jer?
Nə jerdir, nə jurddur, necə өlkədir.
Gətirdi başьma bu qijaməti?
Өmrymdə gөrmədim mən bu dəhşəti.
Odlarь qopardь bejnimdə duman,
Baş verdi hamьsь bir qьqьlcьmdan.
Div gөryb өzymy itirmişdim mən,
Bax, belə olarmьş birdən div gөrən!
Minlərlə div jurdu gөrdym qabaqda,
Jyz minlə dev və div hər bir jataqda.
Məni bərk əzdilər, bərk incitdilər,
Div devdən bədtərmiş, dev divdən bədtər!

Işьq bir acarmьş qaranlьqlara,
Aqlьqda cox ajdьn secilər qara.
O qədər qaraltь gөrmyşdym ki, mən
Axьrda qorxurdum өz gөzlərimdən,
Işimdən anara dyşmyşdym өzym,
Boqazьm qurumuş, jaşarmьş gөzym,
Gөzymyn əlindən gəlmişdim dada,
Əlimi syrtyrdym gөzymə, gah da
Lahəvlə, bə'zən də bismillah dejə
Gedirdim durmadan hej irəlijə.
Axьrda bəladan qurtardь allah,
Qaranlьq dəjişdi abi-hajatla.
Bir baqa dysdym ki, Ərəmdən gөzəl,
Baqbanь baqdan da gөzəl, xoş əməl,
Hardandь dynənki qorxu və dəhşət?
Hardandьr indiki xoş gyn, səadət?
Səjlədi qoça:—ej min bir bəladan,
Qurtuluş jurduna qovuşmuş çavan!
Bitkisiz, dəhşətli cөldyr başa-baş,
Divlərin jurdudur bytyn bu daq-daş,
Gөrdyjyn zəngitək cөl adamlarь
Aldadьb jejərlər bu adamlarь.
Aldadьb salarlar adamь tora
Xejli incidərlər, əzərlər sora:
Dyz-doqru oxujub kəç ojnajarlar,
Əl tutub qujuja atarlar onlar.
Sevgijə rəhbərlik edər ədavət,
Belədir divlərdə əzizim adət!
Hardadьr divlərə hec aldanmajan,
Elə bir acьqgөz, aldanmaz insan?
Dynjada bir necə belə divlər var:
Əbləhkən, əbləhə gylərlər onlar!
Jalana doqrudan pərdə cəkərlər,
Bə'zən də saf bala qatarlar zəhər!
Acizdir, gycsyzdyr jalan xəjallar,
Doqrunun əbədi, өlməz həkmy var!
Doqruluq əbədi acardьr bizə,
Onunla acьlьr sehir, mө'çyzə,
Əslində sadəqəlb olmuşdur zatьn,
Onuncun bu baqьn jolunu tapdьn.
Bu çyrə kinajə və işkəncələr
Sadəqəlb olanьn başьna gələr.
Qorxaqlьq sөvq etmiş xəjala səni,
Xəjalьn salmьşdьr bu hala səni!
Səbəbi bu qədər bərkə dyşmənin
Jol azmaq qorxusu olmuşdur jəqin!
Yrəjin jerində olsajdь əjər,
Xəjalat basmazdь səni bu qədər!
O divlər jurdundan qurtuldun axьr,
Icərsən o dyrddən sonra saf caxьr.
Elə bil bu gecə doqulmusan sən,
Qajtarmьş haqq səni bizə jenidən.
Qəlbimin qanilə bəslənmiş bu baq,
Qijmətli aqaclar, bu jaşьl cardaq
Mənimdir; hər gyldən soruşsan bunu
E'tiraf ejləjər doqruluqunu.
Sevgilə bəslənmiş hər mejvə, inan
Əkilmiş hər aqac bura bir baqdan.
Ən az mədaxili olduqu illər
Onunla tikilər bөjyk bir şəhər.
Ystəlik anbarьm, evlərim də var,
Xəlvarla qьzьlьm, gөvhərim də var.
Nejləjim bu varь, joxumdur өvlad-
Ki, ona kөnlymy verib olam şad!
Gөryncə bu qədər hynərlisən sən,
Өvladtək vuruldum sənə kөnyldən.
Razьlьq versən bil qul ollam sana,
Salaram var-joxu sənin adьna.
Bu təzə, bu gөzəl baqda qalarsan,
Naz ilə ne'mətdən ləzzət alarsan.
Inan ki, mən sənə, əjər istəsən,
Bir gəlin allam ki, yrək bəjənən!
Şad jaşar, sevərəm yrəkdən sizi,
Naz ilə bəslərəm hər ikinizi.
Dedijim sөzlərə razьsan əjər,
Bu əhdə iqrar et, gəl əlini ver!
— Bu nə sөz-dejərək başladь Mahan,—
Hec sərvə lajiqmi bir qaratikan?
Məni sən өvladtək qəbul ejləsən,
Bu allah lytfynə olaram bəndən!
Evimi sən mənim ejlədin abad,
Şad oldum, ataçan, şad olasan, şad!
Өpdy tez əlindən sevinçi artdь,
Sonra өz əlini ona uzatdь.
Qocajla əl-ələ tutuşdu Mahan,
Əhd ilə, iqrarla baqlandь pejman.

Cevirəni RZAQULUZADӘ MIKAIL